

VIDURŽEMIO MARGASPARNĖ

išritinta Lietuvoje

Henrikas OSTRAUSKAS

Ceratitis capitata (Wiedemann) musių lervos aptiktos iš Maroko ir Ispanijos importuotuose vaisiuose: apelsinuose, mandarinuose, klementinose. Jei vežant ar laikant vaisius būtų išlaikoma tiksliai 0 °C temperatūra ne mažiau kaip 10 parų, visos Viduržemio margasparnės stadijos žūtų 100 %. Žinoma, pastebėti, kad vaisiai užpulti šių šilumamėgių musių, nėra lengva. Patelės kiaušdėtimi praduria bręstančių vaisių odele ir po ja sudeda kiaušinėlius. Tie dūriai neigudusiam žmogui nepastebimi, o kartais padaryta žaizda vaisiaus paviršiuje spėja užsitraukti. Iš kiaušinių lervos išsiritą per 2-4 dienas, o vėsiu oru - per 16-18 parų. Tad gali atsitikti, kad lervos pradės risti sandėliuojamuose vaisiuose.

Viduržemio margasparnė — nekarantininis vabzdys Europos Sąjungoje (rūšies statusas Lietuvoje pasikeitė nuo 2004 metų sausio 1 dienos, kai buvo suderintas mūsų šalies įstatymas). Margasparnių lervos tiesiogiai žmogaus sveikatai nekenkia, nes jos neišskiria toksinų. Nukenčia vaisiai, kurie dėl padarytų žaizdų gali pradėti pūti patekus infekcijų sukėlėjams (bakterijoms, grybams). Tad vaisių kokybės požiūriu Viduržemio margasparnė vis dar svarbi. Rusijoje Viduržemio margasparnė - karantininė rūšis. Kai iveztus vaisius iš Lietuvos norima išgabenti į Rusiją, Valstybinės augalų apsaugos tarnybos specialistams privalu patikrinti krovinį. Tada neretai į Fitosanitarinių tyrimų laboratoriją pristatomi mėginiai musių lervų rūšiai nustatyti. O šią žiemą (sausio 7 dieną) pateko puparijus (lėliukė) iš Maroko. Jis buvo maždaug kviečio grūdo didumo (4 mm), raudonai rudas, segmentuotas. Apžiūrint jį binokuliaru, aiškiai buvo matyti priekiniai kvėptukai su

spurgais. Šių kiekis (8-12) - svarbus diagnostinis požymis. Patalpinus lėliukę į erdvų mėgintuvėlį, palaikant jame tinkamą drėgmę, laboratorijoje po dviejų savaitių pavyko pamatyti, kaip ritasi nuostabus Viduržemio margasparnės suaugėlis. Jo galva pilkšvai balsva, akys prisirpusių vyšnių spalvos su žaliu atspalviu. Nugarėlė blizgančiai juoda su geltonomis ir baltomis dėmėmis, ant pečių - po būdingą baltą žiedą. Pilvelis, pigidiumas ir kojos gelsvai rudi. Sparnai su plačiomis rudomis juostomis. Išgyveno jis kelias paras, nors įprastoje aplinkoje suaugėlio stadijos trukmė gali būti iki dviejų mėnesių. Natūraliai lėliukė vystosi dirvoje ir tai trunka 6-11 parų, kai temperatūra 24-26 °C. Lervos šviesiai geltonos ar rausvos, dažniausiai panašios spalvos kaip citrusinių vaisių mažosios skiltelės. Jos maitinasi vaisiuose 6-11 parų, kai temperatūra -13-28 °C. Tam lervos naudoja burnos aparato chitininis plokštelės, vadinamas skleritais. Kvėpuoja per priekinius ir užpakalinius kvėptukus.

Lervos vaisiuje

Margasparnės portretas

Užpakaliniai lervos kvėptukai su šerelių kuokštai

Užpakaliniai kvėptukai poriniai, kiekvienas jų atsiveria trimis plyšiais, vadinamais lotyniškai *spiraculum*. Tarp plyšių ir šalia jų būna po kuokštą plokščių išaugų - šerelių, kurių galai šakoti. Tai matyti tik padarius preparatą. Plyšių matmenys, šerelių kiekis (vadinamoji keturių narių formulė), priekinių kvėptukų spurgų kiekis, skleritų forma - svarbūs diagnostiniai lervų požymiai. Tik išsiritusios lervos būna 1 mm ilgio. Užaugusios lervos (7-10 mm ilgio) baigia maitintis ir krenta iš vaisiaus į dirvą, kur virsta lėliukėmis. Šiltuose kraštuose per metus būna kelios Viduržemio margasparnių kartos. Viena patelė per dieną padeda iki 20 kiaušinėlių, per visą gyvenimą - 300. Pasitaiko ir itin vislių patelių, kurios padeda iki 1000 kiaušinėlių. Šių dydis 0,5-0,9 mm, jie pailgi ir balsvi.

Rūšies tėvynė - Afrikos atogrąžos. Išplito ji pirmiausia į Viduržemio jūros baseino šalis, tad neatsitiktinai tuo vardu ir pavadinta. Vėliau rūšis paplito Centrinėje ir Pietų Amerikoje, Vakarų Australijoje, jos pavieniai židiniai aptikti Krasnodaro krašte (Rusijoje).

Viduržemio margasparnė minta įvairiais ekonomiškai svarbių augalų vaisiais (aktinidijomis, apelsiniais, citrinomis, figomis, gvajavomis, kavos pupelėmis, koralinėmis kiauliuogėmis, mandarinais, mangais, avokadais, šliandromis) ir vadinama polifagu. Nuo ūkininkavimo ypatybių ir klimato priklauso, kurie kultūriniai augalai smarkiau puolami. Tačiau tai vyksta tik palyginti šiltuose kraštuose, kur žiemos vidutinė metinė temperatūra teigiama.

Vienos apylinkėse (Austrijoje) praėjusio

amžiaus šeštajame dešimtmetyje abrikosų derliaus nuostoliai soduose dėl šios rūšies poveikio sudarė 80 %, persikų - 100 %, smarkiai nukentėjo net šalia augusios braškės. Floridoje (JAV) panašiu laikotarpiu prireikė net 11 milijonų dolerių šios musės židiniams likviduoti.

Pradėjus naudoti parazitinius plėviasparnius (brakonidus, chalcidus, proctotrupidus) bei taikyti kitas integruotos kovos priemones Havajų salyne, Italijoje ir kitur, pavyko sureguliuoti Viduržemio margasparnės populiacijų gausą iki ekonominio žalingumo slenksčio. Lietuvoje pramoniniu būdu egzotiniai vaisiai neauginami, klimatas pakankamai vėsus, tad įsikurti ši šilumamėgė rūšis atviruose plotuose beveik neturi galimybių.

Puparijaus bendras vaizdas

Lervos

Lervos skleritai

Artūro Sabo nuotraukos

NAUJA DRUGIŲ RŪŠIS LIETUVOJE

Catocala adultera Menetries, 1856

Vitalijus BAČIANSKAS

Atliekant epizodinius drugių tyrimus Pasvalio rajone, 2003 metų rugpjūčio viduryje Didžiųjų Gružių miške pavyko sugauti iki tol Lietuvoje ieškotina peteliškių rūšį - *Catocala adultera* Men. Sugautas vienas egzempliorius atskrido naktį į elektros šviesos žiburį. Lietuvoje pelėdgalvių (*Noduidae*) šeimai priklausančios *Catocala* genties rūšių nedaug: aptinkamos 9 rūšys, iš kurių bent kelios labai retos ir saugotinos. Daugelis jų - stambūs ir puošnūs naktiniai drugiai, daugiausia randami mišriuose miškuose nuo vasaros vidurio iki rudens. Vikšrai pavasarį minta ažuolų, gluosnių, drebulių, uosių lapais.

Catocala adultera rūšies drugys Europoje paplitę Skandinavijos šalyse: Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Suomijoje. Iš Pabaltijo respublikų aptinkamas Estijoje, Latvijoje, neseniai rastas Baltarusijoje.

Lietuvoje į *Catocala adultera* rūšį labai panaši nereta artima rūšis - paprastoji peteliškė (*Catocala nupta*). Nuo paprastosios skiriasi pilkai melsvu kontrastingesniu priekinių sparnų raštu.

Ši graži ir nauja Lietuvai drugių rūšis reta Pabaltijo respublikose, įrašyta į saugomų rūšių sąrašus. Todėl ir mūsų šalyje ją reiktų įtraukti į saugomų rūšių grupę.

Catocala adultera

Catocala nupta

Autoriaus nuotraukos